

Els processos d'estandardització lingüística. Reflexions concretes entorn de l'estandardització de la llengua catalana - Carles Castellanos
(Revista "Estudios Catalanes", Universidad Nacional del Litoral, Santa Fe, Argentina 2009)

L'estandardització lingüística és un procés complex que sovint es confon amb la simple normativització de la llengua, és a dir, amb l'establiment d'unes normes elaborades per un estudiós o per un organisme normatiu. Caldrà, doncs, principalment posar de relleu l'abast social dels processos estandarditzadors.

La principal cosa que es pot dir en aquest sentit és que l'estandardització manté una relació dialèctica amb la seva normalització social. L'estandardització no és, si s'estudia d'una manera global, un fenomen de laboratori. Tota iniciativa favorable a l'estandardització d'una llengua té com a objectiu principal estendre'n la seva difusió social. Inversament, tota restricció de l'estandardització d'una llengua té efectes directes en la contracció del seu ús social. No hi ha, doncs, cap empresa social de normalització lingüística que no tingui com un dels seus eixos d'actuació importants la promoció de l'estandardització de la llengua en qüestió.

Només cal examinar l'experiència catalana: l'empenta fabriana va respondre a un impuls social que preconitzava l'extensió de l'ús social de la llengua, concretament l'extensió dels usos públics i cultes, usos abans ocupats per una altra llengua dominant. L'extensió social de les normes de Pompeu Fabra es va produir en el context polític i social de la Mancomunitat primer (1914-1923) i de l'Autonomia política al si de la República a l'Estat espanyol (1931-1939).

En èpoques històriques més reculades podem observar també els casos de Ramon Llull o de Verdaguer en el desenvolupament a través del temps de la llengua literària catalana. En ambdós casos, i per l'acció de les dues personalitats literàries esmentades, la llengua catalana es va fer apta per a una expressió rica i precisa, pròpia de les llengües de cultura. Són dos exemples d'elaboració en la mesura que, en la seva producció personal, aquests dos autors s'havien servit d'un instrument lingüístic que millorava sensiblement la llengua parlada (i escrita) de la seva època. Allò que em sembla important de remarcar és que l'èxit respectiu d'aquestes dues intervencions en la llengua fou degut al fet que van tenir lloc en un context social en què representaven dotar d'un instrument propi un grup lingüístic que tenia segregada la seva expressió culta per una altra llengua (el llatí i l'espanyol - o el francès, o l'italià, segons les àrees-, en els dos moments observats).

Aquesta dialèctica entre la forma lingüística i el seu ús social és un element fonamental per a l'estudi de l'estandardització.

El procés d'estandardització

L'estandardització és el resultat d'una tendència a establir i perfeccionar la forma lingüística. Es tracta d'un procés de selecció, fixació i optimització de la varietat lingüística en un àmbit determinat. Aquest procés és complex perquè, com sabem, existeix una tensió (inherent al fenomen lingüístic) entre *variació* i *estructura*. La llengua és alhora estructura estable (que permet així la intercomprensió al si d'una àrea lingüística) i variació (adaptació a la realitat social). La variació és constant perquè la realitat social és variable.

La primera fixació d'una llengua és l'enregistrament escrit. L'escriptura és una primera condició de l'estandardització; però l'estandardització pròpiament dita és la fixació resultant d'un *procés social complex* que comporta també una optimització expressiva.

Un dels estadis de l'estandardització és la formació de les *llengües nacionals* que ha tingut lloc a través de la història, procés que comporta l'elaboració d'una varietat de la llengua per a fer-la apta a un ús social nou, que és alhora supradialectal i formal. L'estudi diacrònic de l'estandardització ens mostra el procés de formació de les llengües nacionals com a sistemes comunicatius que articulen un conjunt de parles. Aquest procés es desenvolupa sota diferents denominacions, segons els casos i els moments: llengua comuna, llengua literària (llengua nacional), llengua estàndard.

L'única manera de portar a terme l'estudi d'aquest fenomen és l'observació de diferents casos de continuïtat lingüística, observar els processos d'agrupació i d'optimització de les parles que s'hi produeixen.

Tal com ho hem apuntat més amunt, sempre té lloc una *selecció* en la formació de les llengües nacionals perquè en aquest procés té lloc una tria del repertori de formes diverses existents en el conjunt de les parles concernides. Aquesta tria pot ser de diversa mena: es pot fer a partir d'un dialecte privilegiat (com pot ser el cas de l'italià, inspirat en el toscà) o pot ser el resultat d'una selecció ponderada, és a dir, privilegiant més d'un parlar assumint-ne una quantitat variable de trets (en general es tracta d'una tria que té lloc al si d'una àrea lingüística concreta que abraça més d'un parlar i que podem anomenar "àrea gravilectal"). Són exemple de tria ponderada o de construcció de la llengua a partir de més d'un parlar, el cas de la koinè (llengua comuna) de la llengua grega, construïda a través dels seus dialectes principals, especialment de l'àtic i el jònic; i l'Euskara Batua, basc unificat, construït principalment a partir dels elements del guipuscoà i del labortà.

Hem esmentat que la nova varietat de llengua resultant d'aquests processos d'elaboració és alhora supradialectal i formal, és a dir, que en qualsevol dels casos no es confon exactament amb cap dialecte i té, a més, un grau de formalitat més elevat que els sistemes de comunicació orals espontanis.

Hem assenyalat, en aquest sentit, que la llengua estàndard nacional és el resultat d'un procés d'optimització, és a dir de millorament, dels recursos expressius. La llengua estàndard permet d'establir matisos de tipus lexical o gramatical que els diferents dialectes no aborden amb la mateixa precisió. Per exemple, si prenem la varietat dialectal del català entorn del camp semàntic d'un verb determinat, podem observar que, en la pràctica oral les formes *estripar*, *esquinçar* i *esqueixar* són simples varietats geogràfiques vinculades a dialectes concrets. La llengua literària (o estàndard nacional) pot establir una distinció clara entre els significats assignats a cadascun d'aquests mots. Semblantment, en el camp de la morfologia, les formes del demostratiu de diferents dialectes són *aquest* (o *eix*), *aqueix* (o *eix*) i *aquell*. Ben pocs dialectes estableixen, però, els tres graus de la dixi, cosa que sí que pot fer la llengua elaborada.

La llengua estàndard nacional es defineix també per la seva *fixació*. Perquè hi hagi una llengua estàndard no n'hi ha prou amb una tria millorada dels recursos lingüístics; cal una estabilitat, una fixació, un procés que hem apuntat que té una relació clara amb l'escriptura.

A tall de resum, podem considerar que la formació de la llengua nacional pot passar per diferents fases ja apuntades: en primer lloc, apareix la varietat definida pel seu caràcter supradialectal de la llengua, o *llengua comuna*; en segon lloc aquesta llengua es defineix per la seva elaboració i aptitud per a assolir uns usos formals, i ens trobem aleshores amb la que s'ha anomenat *llengua literària*; una darrera fase és la llengua apta per a usos socials massius, l'anomenada pròpiament *llengua estàndard*. Normalment totes les llengües elaborades passen per fases semblants a les que hem descrit en la seva evolució cap al seu establiment social.

Com a remarca d'ordre general convé recordar que, en el moment històric actual en què els processos d'estandardització tenen lloc en unes condicions de conflicte sociolingüístic, l'èxit dels processos d'estandardització depèn de dos factors fonamentals: d'una banda, del grau d'establiment social d'una llengua; i d'una altra banda, de l'elaboració, pel fet que com sabem aquest factor formal també és un instrument important de normalització social. Estandardització

i ús social formen, doncs, un sistema dialèctic en què cadascun dels fenòmens influeix en l'altre i alhora n'és influït.

Gènesi de la denominació de llengua estàndard

La implantació de la denominació "estàndard" en l'àmbit que ens concerneix, és un procés força prolongat: el terme estàndard aplicat a la llengua aparegué en llengua anglesa el 1711, segons explica Joseph (1987:3-7), utilitzat per Anthony Ashley Cooper, el qual diu referint-se als grecs *"they brought their beautiful and comprehensive Language to a just Standard...The Standard was in the same proportion carry'd into other Arts"*; el segon testimoniatge és del 1742 i el devem a Richard West el qual escriu referint-se a la llengua francesa de Racine: *"is the language of the times, and that of the purest sort; so that his French is reckoned a standard"*. Més tard (1838-39) Henry Hallam es refereix al diccionari de l'Académie Française en els termes de: *"the most received standard of the French language"*.

En aquests exemples i en els que se succeïren per Europa (manllevats de la llengua anglesa) a partir de mitjan segle XIX el sentit del terme estàndard tenia relació sobretot amb els conceptes de "fixació" i de "permanència", sens dubte a causa de les connotacions de l'arrel "stand" en la llengua germànica originària, alhora que amb el concepte de "model".

Més tard, el terme "standard" s'anà decantant més clarament, en les seves aplicacions lingüístiques, cap al sentit de "punt de referència pel que fa a la qualitat".

L'aparició del terme compost "llengua estàndard" és encara posterior i l'autor citat més amunt ens recorda la introducció (Proposal) de l'Oxford English Dictionary de 1858 com a antecedent d'aquest ús i també l'extensió posterior d'aquesta designació generalment en connexió amb el projecte del diccionari esmentat. Joseph explica l'extensió del terme "llengua estàndard" en la llengua anglesa com a resultat de la democratització dels usos lingüístics que acompanyà la Revolució Industrial, ja que en la nova situació en què es trencaven moltes barreres socials ja no eren tan útils les velles designacions de "llengua literària" ni d'"anglès de la Reina" massa connotades com a minoritàries, reduïdes al conreu literari o dins l'àmbit de l'aristocràcia. D'altra banda, tampoc no hauria estat fàcil d'estendre unes designacions com "llengua nacional" o "llengua comuna", utilitzades en d'altres països, ja que l'extensió de l'anglès en l'imperi colonial li donava un caràcter àmpliament supranacional, més enllà de la cohesió i el sentit comunitari d'una entitat nacional homogènia.

Joseph (1987:6) sintetitza finalment les característiques de la designació "standard x" (que correspondria a la nostra designació "x estàndard", és a dir: "Anglès estàndard", "Italià estàndard", "Català estàndard", "Francès estàndard" etc.). En recordarem, tan sols, els aspectes que estimem més rellevants:

- Ha d'existir el que Joseph anomena "sinècdoc" (concepte pròxim al nostre d'"individuació" que expliquem més endavant) pel que fa a la relació establerta entre la llengua estàndard en qüestió i uns dialectes determinats. En aquest sentit, els parlants de la llengua "x" reconeixen, una quantitat significativa de formes estàndard, de manera positiva respecte a les altres variants dialectals amb què entren en concurrència.

- Només existeix un estàndard si les formes esmentades a l'apartat anterior són codificades, legislades, enregistrades i susceptibles d'utilització pels usuaris existents o potencials. L'existència de l'estàndard implica l'ús regular d'un sistema d'escriptura. Aquesta codificació demana que les persones que actuen com a forces d'estabilització lingüística tinguin funcions culturals establertes al si de la comunitat.

- Cal considerar també el prestigi cultural que s'associa a alguns aspectes de la cultura pròpia o a aspectes assimilats a d'altres cultures. En funció d'això la llengua estàndard ha d'ésser objecte

dels canvis que calguin perquè aquestes funcions siguin comparables a les que existeixen en la llengua presa com a model.

El nostre estudi s'ocupa de descriure el procés d'aparició de la "llengua estàndard" com a varietat supradialectal i referencial de la llengua fent una especial atenció als aspectes de la intervenció social i política en el procés. Volem remarcar que per a l'estandardització cal no sols una normativa sinó també una adequació a usos socials amplis. L'estandardització no es pot considerar assolida sense la prova de la utilització i de la difusió de la varietat estàndard en els usos supradialectals, públics i de masses que són específics d'aquesta varietat.

L'estandardització seria segons la nostra definició aquell grau d'elaboració que permet l'establiment social d'una llengua, dins una societat determinada, és a dir, el ple compliment de totes les funcions socials que exerceix una llengua normalitzada (o normal).

Aquest establiment es reflecteix en la característica que anomenem *versatilitat estilística* d'aquesta llengua, és a dir, en la capacitat d'adaptar les seves varietats internes als més diferents usos socials.

La individuació de les llengües

Des del punt de vista de la descripció geogràfica de l'agrupació de la varietat lingüística en llengües nacionals i en llengües estàndard, cal preguntar-se com apareix una "llengua" en tant que "agrupació de parles (o dialectes)".

Es tracta, doncs, d'estudiar com apareix un nou individu (sorgit d'un conjunt d'elements de base) com a objecte d'estandardització; amb aquest objectiu analitzarem quines són les condicions que fan que un conjunt de parlars assoleixin el grau de cohesió necessari per a afavorir l'existència d'una llengua estàndard referencial comuna.

Això representa, a la pràctica, establir la distinció clàssica entre la noció de llengua com a contraposada i distinta a la noció de dialecte. Des del nostre punt de vista partirem de la consideració prèvia que una llengua és aquella agrupació de parles (els seus dialectes) susceptible d'estandardització (homogeneïtzació i elaboració) supradialectal.

Sabem, tanmateix que, tal com nombrosos estudiosos han anat assenyalant (Lamuela, 1994:11-13, Chambers&Trudgill,1994:19-25; Breton, 1979:23-27); Haugen (1987:79) seguint les reflexions i experiències de Ferguson i Gumperz (*Linguistic diversity of South Asia*, Journal of American Linguistics n.26.3, 1960) és impossible d'establir una distinció clara i inequívoca entre llengua i dialecte partint de criteris d'anàlisi, de base estrictament lingüística: parles molt semblants han fonamentat sovint llengües referencials diferenciades i amb elements estandarditzats propis; i d'una altra banda, parles molt diferenciades poden tenir com a referencial una sola llengua estàndard. Les nostres propostes partiran, doncs, lògicament d'anàlisis lingüístiques i socials combinades (és a dir, sociolingüístiques) del fenomen.

Observant globalment la distribució geogràfica universal de les parles, haurem de convenir que les úniques distincions lingüísticament pertinents que es poden establir entre diferents unitats lingüístiques són les que existeixen entre diferents grans àrees amb un grau d'homogeneïtat establert al si de cadascuna, anomenades *continuum lingüístic* (o també *continuum geolectal*). Aquesta realitat és definida pel fet que al si d'un continuum lingüístic existeix una gradació de les característiques lingüístiques de manera que és possible la intercomprensió entre parles veïnes pertanyents al mateix continuum (Chambers&Trudgill, 1994:23). Exposada aquesta definició general, cal constatar com a primera observació que aquest fenomen d'intercomprensió que existeix entre parles veïnes pot no existir entre parles que es trobin allunyades entre elles dins el mateix continuum. També és possible que, a causa del fenomen gradual de diferenciació interna, dins un mateix continuum existeixi més d'una llengua

estandarditzada i reconeguda amb la seva individualitat pròpia i que, d'altra banda, hi puguin haver dins un mateix continuïum parles sense estandarditzar i/o d'assignació dubtosa entre les diferents llengües referencials que s'hagin desenvolupat.

L'anàlisi adequada de la distinció entre la noció de llengua i la noció de dialecte ha de partir, per tant, a la nostra manera de veure, de l'estudi de contínua lingüística ja que és tan sols al si d'aquests conjunts on poden aparèixer dubtes d'individuació, ja que d'un continuïum a un altre les solucions de continuïtat són clares. (I més encara si es tracta de contínua constituïts de parles heterogenètiques com pot ser, per exemple, el cas de la relació existent entre parles germàniques i romàniques a Europa).

Establert quin haurà de ser el nostre camp primordial d'estudi, partirem de l'asseveració que al si dels contínua lingüística els diferents parlars existents es poden agrupar en llengües, és a dir, en entitats col·lectives capaces de generar una varietat estàndard referencial per als diferents parlars que la reconeixen com a tal.

Observant, per tant, la distribució geogràfica de la varietat lingüística, és a dir, els "contínua lingüística" podem constatar que l'estandardització és, en relació amb les parles existents en un territori determinat, un procés d'identificació social d'unes parles entre elles i amb una nova entitat lingüística de referència (o llengua comuna). Anomenem aquest procés d'identificació i d'aparició d'un element lingüístic nou, clarament individuatiu, individuació.

Si observem diferents processos d'aquest ordre, podem deduir que el procés d'individuació és complex i depèn de diferents factors. Depèn d'una banda de la distància lingüística entre els parlars presos en consideració (una distància que establím en tres graus, D1, D2, D3). I depèn també de la força social etnocèntrica (es tracta, en general, del resultat de diferents forces socials relatives sociopolítiques de signe divers, que es poden manifestar com a atracció geolectal, atracció geoètnica etc.).

L'estudi de diferents processos ens mostra aquests trets generals que hem descrit del procés d'individuació. En primer lloc ens mostra que un procés d'individuació demana una distància lingüística reduïda (de grau 1 o 2 – D1 o D2 –). En el cas d'una distància de grau 3 (D3) entre dos parlars, com és la que existeix entre dues llengües que pertanyen a famílies diferents com podria ser el cas de l'italià i el guaraní (o el basc), és evident que no pot haver-hi cap procés d'individuació pel simple fet que no existeix un fonament sòlid per a una possible identificació mútua.

En distàncies més reduïdes els processos d'identificació poden ser més regulars (distància D1, entre parlars pròxims en què la intercomprensió és clara i les diferències s'obtenen per mitjà de transformacions simples) o de tipus més irregular (distància D2, quan les diferències són més marcades i els parlars presenten paradigmes diferents i les diferències en diversos aspectes constitueixen, en una representació geolectal, feixos d'isoglosses etc.). En una identificació regular, com la que es produeix entre parlars pròxims (els dialectes de l'espanyol entre ells o del català entre ells), el procés d'individuació és clar. En el cas de parlars pròxims però més difícilment identificables entre ells (com seria el cas d'un parlar espanyol i un altre d'italià) la identificació no és tan immediata i presenta irregularitats de diversa mena, entre les quals la que anomenem *superposició* que té lloc en aquells casos en què la llengua estàndard presenta dificultats serioses per a servir com a representació formal i gràfica del parlar considerat. Es parla aleshores de subordinació, una subordinació que pot ésser més o menys evident en la mesura que els parlants de la llengua subordinada siguin més conscients o menys de les especificitats lingüístiques del propi parlar amb relació a la llengua superposada.

Enfocant la qüestió des dels aspectes no estrictament lingüístics, podem observar que la condició de la distància lingüística reduïda no és suficient perquè tingui lloc un procés d'individuació. Parlars molt pròxims com els escandinaus han donat lloc a diferents llengües referencials: suec, danès, noruec etc. En aquesta diferenciació hi han influït elements de tipus

polític, en el sentit que l'existència de centres de poder polític diferents (capitals polítiques, econòmiques i comercials) ha portat a una diferenciació de les llengües com a referents nacionals.

L'estudi dels continus lingüístics ens mostra diferents casos d'irregularitat evident en els processos d'individuació.

El cas de l'alemany i el neerlandès

Prenent en consideració un continuum lingüístic concret podem observar, per exemple, que al si de l'àrea *germànica occidental* té lloc també un cas d'*individuació lingüísticament irregular*; és a dir, la irregularitat (vista des de la simple consideració dels trets lingüístics) en la formació dels diferents estàndards. És sabut que els parlars germànics occidentals constitueixen un continuum lingüístic format per un conjunt de varietats conegudes històricament per designacions regionals i globals sovint poc definides que han abocat a dues llengües estàndards, l'alemany i el neerlandès. Ja des de la baixa edat mitjana aquestes parles han estat conegudes amb les denominacions de *dietsch*, *duutsch* o *deutsch* que volia dir "pertanyent al *diet*", és a dir, al poble, en oposició al llatí principalment.

La diferenciació clara de denominacions entre varietats estandarditzades té lloc com veurem sobretot a partir del segle XVI en què les dues llengües literàries (alemany i neerlandès) ja estaven ben fixades. Però les diferències al si dels parlars germànics occidentals no responen, des del punt de vista estrictament lingüístic, a aquesta doble assignació. La diferenciació principal dins aquesta àrea occidental s'estableix entre els parlars anomenats alt-alemanys i el grup dels parlars baix-alemanys (incloent-hi el neerlandès). La diferència més clara i significativa entre els parlars baix-alemanys i els alt-alemanys esmentats és el fet de no haver sofert els primers l'anomenada segona mutació consonàntica característica de l'alt-alemany. També existeixen un nombre important de diferències morfològiques i de lèxic que fan que aquests dos grups siguin considerats habitualment com a diasistemes ben diferenciats. Aquesta diferència és antiga i constatada ja en textos de l'edat mitjana. El baix-alemany (més concretament el baix-saxó) fou llengua vehicular de la Hansa germànica al segle XIV i influí en el lèxic culte de les llengües escandinaves veïnes.

L'alemany estàndard actual es formà a partir de les relacions comercials, polítiques i culturals dels segle XIV, XV i XVI. No tots els dialectes alemanys tenen el mateix tipus de relació amb l'alemany estàndard i mentre que els parlars que podem anomenar centrals tenen una distància lingüística mínima respecte a l'estàndard, els altres parlars més allunyats de la zona central posseeixen diferències remarcables. En la zona baix-alemanya, tant el baix-saxó com el neerlandès constitueixen diasistemes clarament diferenciats de l'alt alemany, en els aspectes fonètics, morfològics i lexicals.

La llengua estàndard alemanya no reflecteix les característiques del diasistema baix-alemany (o dels diasistemes neerlandès i baix-saxó) i per aquesta raó podem dir que el baix-saxó es troba, doncs, en una situació de subordinació lingüística.

D'altra banda, el *neerlandès* té els seus orígens en els dialectes germànics del delta dels grans rius (Rin, Mosa i Escalda). La denominació de neerlandès apareix per primera vegada el 1482 en un incunable de Gouda però fins al segle XIX és compartida amb d'altres denominacions com la de *dietsch* o *duutsch*, juntament amb els parlars germànics locals del Mar del Nord. El procés de diferenciació d'aquesta llengua referencial envers l'alemany literari té lloc més clarament a partir del segle XVI amb l'extensió de les denominacions *nederduytsch* i *nederlands* aplicada al conjunt de les disset Províncies Neerlandeses unificades sota els Habsburg.

Observem, doncs, que aquest procés de formació de llengües estàndard al si de les llengües germàniques occidentals s'ha polaritzat en l'estàndard alt-alemany i l'estàndard neerlandès i no

ha seguit, per tant, la divisió a partir dels trets lingüístics més remarcables que establiria la diferència més marcada entre els parlars baix-alemanys i els alt-alemanys. Les raons d'aquest procés de doble individuació irregular són d'ordre extralingüístic.

El cas del català i l'occità

Un altre cas remarcable com a exemple del que hem anomenat d'*individuació irregular* és el del *continuum catalano-occità*, continuum dividit en un conjunt de dialectes principals dels quals, els més diferenciats del nucli central llenguadocià, són el català i el gascó.

En la seva gramàtica Loïs Alibèrt (pp. XVI, XVII) assenyala les següents diferències entre aquests tres parlars esmentats:

	Llenguadocià	Gascó	Català
1. ü (eskyt)/ u (escut)	ü /eskyt/ (AFI)	ü /eskyt/ (AFI)	u /eskut/ (AFI)
(pronunciació de la "u" com en les llengües gal·loromàniques, és a dir "ü"=AFI: [y]; o no, és a dir: AFI: [u])			
2. iè/i	sièja	sièja	sitja
3. ai/èi/e	lait	lèit	llet
4. au/o	caul	caul	col
5. d>ø/u	pè	pè	peu
(evolució de "d" intervocàlica: "PEDEM")			
6. -tz/-u	patz	patz	pau
7. -l/-r/-ll-	bela	bera	bella
(evolució de "ll" intervocàlica)			
8. mb/m	camba	cama	cama
9. g/gu	gardar	guardar	guardar
10. l-/ll-	lop	lop	llop
(evolució de "l" inicial)			
11. f-/h-	flor	hlor	flor
(evolució de "f" inicial)			
12. r-/arr-	ram	arram	ram
(evolució de "r" inicial)			
13. -s-/ø	posal	posal	poal
14. -n-/ø	luna	lua	lluna
15. -br-/b-	lèbre	lèbe	llebre

Segons aquesta anàlisi el català se separa del llenguadocià per 11 dels trets considerats (els numerats 1,2,3,4,5,6,7,8,9,10 i 13) mentre que el gascó es diferencia per la seva banda del llenguadocià per 8 d'aquests trets (els corresponents als núms. 3,7,8,9,11,12,14,15).

Les diferències entre el llenguadocià i els altres dialectes del grup catalano-occità que no hem esmentat aquí, són menys marcades i és per això que no les prenem en compte en aquest estudi.

Una anàlisi estrictament lingüística permetria de considerar de manera semblant, tant el gascó com el català, com a varietats d'una mateixa llengua i faria possible de postular així un sol estàndard per al conjunt catalano-occità. Aquest fou en certa manera el sentiment general entre els escriptors i estudiosos en una primera època de la renaixença catalana i occitana del segle XIX en què tots els parlars es reconeixien en la llengua antiga de l'"Edat d'Or", l'anomenat "llemosí". Els gramàtics occitans ho postularen més obertament en aquests termes almenys fins al primer terç del segle XX (1934) en què tingué lloc la presa de posició d'un grup important d'intel·lectuals catalans, entre els quals Pompeu Fabra.

En aquell manifest intitulat "Desviacions en el concepte de Llengua i Pàtria" (*La Veu de Catalunya*, 6 de maig de 1934) són criticades de manera explícita aquestes posicions pan-occitanes:

*"Dues són aquestes errors o desviacions que intentem de rectificar amb les presents ratlles:
"1er, la concepció de la nostra Pàtria formada actualment pel territori de la Generalitat"..."
"2on, la concepció que dóna a la Pàtria una extensió excessiva, que no ha tingut mai, provinent d'una confusió de catalanisme amb occitanisme".*

Continua l'argumentació del manifest: ...*"La nostra Pàtria, per a nosaltres, és el territori on es parla la llengua catalana"* territori que identifica amb l'àrea geogràfica que més tard s'anomenaria, de manera més general, Països Catalans.

La presa de posició del manifest respecte a la diferenciació entre català i occità és clara:

"avui la lingüística afirma que el català i la llengua d'oc - coneguda per tots els romanistes amb el nom de provençal - són dues llengües diferents, constitueixen dos grups lingüístics a part, malgrat les semblances de diversa índole que hom hi pugui trobar, les quals no són més grans que les que hi ha entre el castellà i el portuguès".

Davant aquest manifest el conegut gramàtic llenguadocià Loïs Alibèrt afirma en una resposta a la revista OC (OC III, 16-17:80, citat. per ALQUEZAR (1992:25)

"continuarem considerant el català com un idioma occitano-romànic, segurs d'estar d'acord amb la majoria dels savis que han estudiat la qüestió i amb la realitat viva".

A la nostra manera de veure, tot i les argumentacions d'ordre lingüístic de les diferents posicions, les raons fonamentals que les motivaven eren de tipus social i polític. El fet és que d'aleshores ençà, tot i posseir en conjunt una norma compatible, els estàndards i les denominacions s'han dividit en dos, el català i l'occità sense seguir, per tant, de manera estricta i única les característiques de caire únicament lingüístic existents. Les solucions adoptades, en cada cas, han respost o bé a pressions exògenes o bé a opcions sociolingüístiques considerades més viables pels seus promotors.

El cas del gallec i el portuguès

D'altres casos de contínua lingüístics ens mostren diferents fenòmens interessants.

El contínuum *galaicoportuguès* que ha donat lloc a dos estàndards: un estàndard gallec, encara en disputa, i un estàndard pluricèntric brasileru-portuguès, és un bon exemple per a exposar els fenòmens del *pluricentrisme* i de la *distorsió*.

El fenomen del pluricentrisme - que no s'ha de confondre amb el de la individuació múltiple que s'ha produït, per exemple, en la individuació en les llengües escandinaves - fa referència a l'existència de més d'un centre de configuració de la llengua estàndard un cop ja existeix una sola llengua estàndard ben individuada. Es tracta, doncs, d'un fenomen posterior a la individuació.

El fenomen de la *distorsió* esbossarem aquí és exemplificat pel cas de l'estandardització de la varietat gallega, que en la seva versió oficial és fonamentada en "una normativa dependent de l'espanyola" (AGAL (1985:19)). La grafia oficial a la regió autònoma espanyola de Galícia es basa en la utilització dels signes gràfics, en general, coincidents amb els de la llengua espanyola i amb el mateix valor: així per exemple s'utilitzen "x", "ñ", "ll", "z", "cu"... en comptes dels corresponents de la normativa luso-brasilera: "j/g", "nh", "lh", "ç", "qu"...L'espanyolització

s'estén a la morfosintaxi i evidentment també a l'estilística que es desenvolupa, de manera general, supeditada a l'espanyola.

Una utilització secessionista dels materials lingüístics en l'àrea gallega ha pogut doncs donar suport a una codificació divergent de la unitària luso-brasilera.

Els lingüistes i sociolingüistes reintegracionistes - partidaris de la reintegració del gallec en la normativa que li correspondria des del punt de vista lingüístic - proposen, en contrapartida, uns principis que porten a l'adopció d'unes normes convergents amb les de la pròpia llengua. Si es depuren els xenismes de lèxic i de gramàtica, si s'escullen les variants convergents amb les luso-brasileres, si s'exclouen els vulgarismes i s'evita el diferencialisme a ultrança amb les formes luso-brasileres s'arriba a una normativa "substancialment comuna a la luso-brasilera, que possibilita la intercomunicació escrita sense esforç suplementari i que es manté fidel a la realitat històrica del gallec" (AGAL 1985:20-22).

Vet aquí, doncs, un cas de distorsió del procés d'individuació que hauria hagut de donar, si s'haguessin seguit les característiques estrictament lingüístiques a una sola llengua estàndard o almenys a llengües estàndards amb normatives convergents. La realitat d'una normativa oficial espanyolitzant revela una distorsió deguda a factors polítics.

En resum, la individuació (o el que és el mateix, la lingüicitat, és a dir, el fet d'establir el caràcter de llengua referencial en un espai concret) és un procés complex. La raó de la seva complexitat és que depèn no sols de forces socials entre les comunitats de parlants de diferents varietats d'una mateixa llengua, sinó també dels processos de convergència – divergència política i també de les interferències entre grops lingüístics.

Estandardització, establiment social i ideologia

A l'inici d'aquest treball apuntàvem que la principal cosa que es pot dir pel que fa a l'abast social de l'estandardització és que manté una relació dialèctica amb la seva normalització social. Tota iniciativa favorable a l'estandardització d'una llengua té com a objectiu principal estendre'n la seva difusió social. I, de manera inversa, tota restricció de l'estandardització d'una llengua té efectes directes en la reducció del seu ús social. Aquesta dialèctica entre la forma lingüística i el seu ús social és un element fonamental per a l'estudi de l'estandardització.

La projecció social dels fenòmens d'estandardització els ha fet acompanyar de fenòmens ideològics no exempts de polèmica. Només cal recordar, per exemple, com l'ús d'un simple signe ortogràfic com la famosa "ñ" (eñe) castellana ha esdevingut un símbol polític de l'espanyolitat, exhibit de manera ofensiva en zones considerades conflictives des del punt de vista de les ànsies expansives de l'espanyolització, com poden ser els Països Catalans.

Un exemple prou significatiu és el de la implantació de la grafia de la "h" en la llengua basca. La formació de l'anomenat "Euskara Batua" (Basc Unificat) es pot considerar iniciada a l'encontre d'*Euskal Idazkaritza* de l'agost de 1964 i posteriorment al Congrés d'Euskaltzaindia [Acadèmia de la Llengua Basca] tingut a Aranzazu l'any 1968. Un aspecte de la grafia, la de la lletra "h", trobà, però, una important resistència i no es resolgué fins més tard (novembre de 1979). Aquest so aspirat havia perviscut tan sols en els parlars bascos del nord, però a favor seu cal remarcar que comptava en alguns casos, com en el dialecte labortà, amb una sòlida tradició literària.

Les resistències en aquest cas han estat èpiques i mostren les interferències ideològiques existents en el debat. A.B. Labayen, ja després dels primers intents de generalitzar l'escriptura de la "h", l'any 1972, atacava els defensors de la nova grafia en els termes següents: *"Només cal llegir els llibres i els opuscles que publiquen en les seves col·leccions; els articles dels seus*

diaris i revistes, plagats quasi tots d'obsenitats i de fraseologia marxistoide. Això sí sota una capa de "bataxuna" ["unitat", en euskara] i profusió d'"hacs"..... "El P. Villasante [membre de l'Acadèmia de la Llengua Basca] no gosa enemistar-se amb aquells qui combreguen amb el culte idolàtric a la "h" ". J. Arenaza l'any 1974 afirmava també en un sentit semblant: "En efecte, la "h" és un símbol polític encara que ho neguin senyors molt saberuts, encara que vagin vestits d'hàbits seràfics. Tan polític com ho pugui ésser la falç i el martell, la creu gammada o totes dues alhora".

La resistència durà uns quants anys i fou finalment superada per la pràctica quotidiana; un dels màxims adversaris, A.B. Labayen esmentat més amunt, acabava afirmant l'any 1984: "*després de 15 anys de vigència de les recomanacions d'Euskaltzaindia, i quan la utilitza la majoria dels escriptors en llibres i revistes i després de la seva implantació a les ikastoles [escoles primàries en llengua basca], centres superiors d'ensenyament i en l'administració pública, cal rendir-se a l'evidència i acceptar, encara que sigui a contracor, la utilització de la "h" ".*

Havia estat, doncs, l'ús oficial i públic el que havia resolt de manera taxativa una qüestió que s'havia presentat com particularment espinosa. [Citacions de: Euskaltzaindia (1988:389-390)]. El fet que ens interessa remarcar en aquest aspecte, és que tot procés estandarditzador va associat a una concepció determinada de la llengua sobretot pel que fa als projectes relatius a la remodelació del seu abast social. I és el xoc entre les diferents perspectives que cada ideologia i cada concepció social tenen de l'ús de la llengua, el que és la raó última i el motor de la confrontació. La promoció, per exemple, de l'escriptura de la "h" basca representava somoure posicions conservadores que no podien concebre un tractament de la llengua basca autocentrat (centrat en el seu propi territori) més enllà, per tant, dels límits de l'Estat espanyol. Les discussions vives entre Pompeu Fabra i mossèn Alcover, al voltant de l'ortografia catalana, en les quals no ens entretindrem aquí pel fet de ser ben coneguts i fàcilment accessibles, són semblantment uns bons exemples de l'abast ideològic dels processos estandarditzadors.

En el fons, tot procés estandarditzador nou comporta un conflicte envers l'*statu quo* precedent, en què els usos corresponents a la llengua estàndard són ocupats per una llengua anteriorment dominant. Aquest conflicte per l'hegemonia social pot afectar l'existència mateixa de la llengua en qüestió i el que és el mateix, la seva *lingüicitat*. Per exemple, la lingüicitat de la llengua catalana (l'existència d'una llengua catalana ben establerta al costat de les altres llengües del món, i principalment al costat de les altres llengües pròximes) és una qüestió que no és avui discutida per cap corrent de la lingüística mínimament seriós, però podem observar per exemple que quan s'entra en el tractament de "terrenys relliscosos", com la consideració de l'espai lingüístic catalano-occità, es poden produir formulacions confuses o vacil·lants. Pol Sureda (2007), en una famosa ressenya¹ del llibre d'August Rafanell *La il·lusió occitana: la llengua dels catalans entre Espanya i França*, assenyalava que l'autor arriba a presentar la lingüicitat del català com a artificiosa (fruit d'una manipulació de la burgesia del Principat de Catalunya) a partir de la consideració del fet occità. Segons el crític esmentat, el llibre de Rafanell és confús i mostra una ideologia que es pot considerar contrària a la normalització sociolingüística de les terres de llengua catalana pel fet que, presentant com a discutible el fenomen de la individuació del català al si de l'espai occitano-català, argumenta contra la denominació com a català de la llengua dels Països Catalans. Veiem com la ideologia en qüestions sociolingüístiques, especialment aquelles que tenen a veure amb l'estandardització juga sempre males passades. Això ens porta a considerar que el fet de no recórrer a una teoria clara i ben definida sobre els processos d'estandardització - que sabria situar al seu just lloc els factors lingüístics i els extralingüístics - pot tenir com a conseqüència aquesta mena de relliscades.

Els contactes interlingüístics i l'estandardització

¹ "Per ajudar a ben morir" Pol Sureda. Web "El Talp": <http://webs.racocatalla.cat/eltalp/rafanell.htm>

Com hem anat exposant al llarg d'aquest treball, les llengües són realitats socials que no es troben aïllades; les comunitats lingüístiques es desenvolupen amb diferents formes de contacte entre elles. Això ha provocat a través de la història experiències diverses que han portat a enfocaments variables de l'estudi de la forma lingüística. Exposarem en primer lloc les diferents aproximacions a l'estudi de la forma lingüística i tot seguit farem algunes observacions entorn dels diferents tipus de contacte lingüístic i les conseqüències que se'n deriven.

a) Les diferents aproximacions a l'estudi de la forma lingüística

L'estudi de la forma lingüística no ha estat sempre adreçat a objectius estandarditzadors tal com ho hem assenyalat en les pàgines precedents. Si bé és cert que amb l'aparició de l'escriptura s'ha desenvolupat l'estudi formal de la llengua, i que la formalització d'una gramàtica ha estat un pas universal que han passat totes les llengües en la seva evolució cap a l'estandardització, l'estudi de la forma lingüística rep un doble enfocament a partir del moment de l'existència dels grans Estats europeus: d'una banda aquell estudi de la forma que s'adreça a la "norma", que serveix per a "parlar i escriure bé" la llengua oficial; i d'altra banda, aquell altre estudi de la forma que serveix per a conèixer diferents aspectes curiosos de "com parla l'altra gent"; dins aquesta perspectiva podem incloure, de manera general, la dialectologia, i concretament l'estudi dels "patois" i de les llengües dels indígenes de les colònies.

Aquest enfocament dual no ha canviat de manera fonamental amb el pas dels temps i ha portat a tractaments diferenciats de la forma lingüística segons l'estatus social i polític de les llengües; així mentre que les llengües establertes i oficials dels seus Estats fan un tractament de la varietat dialectal totalment subordinat a les funcions estandarditzadores de la llengua, les llengües minoritzades veuen sovint obstaculitzada la seva estandardització per sobredimensionaments dels estudis dialectològics que prioritzen els usos no regulats ni convergents de les formes dialectals.

És en aquest sentit que ens interessa remarcar aquí, a l'hora de delimitar el concepte d'estandardització, que hi ha aquests dos diferents enfocaments fonamentals de l'estudi de la forma lingüística.

- L'enfocament estandarditzador
- L'enfocament filològic-etnologista

Aquest segon enfocament *filològic-etnologista* s'adreça a l'estudi exhaustiu del material lingüístic i recull principalment, com hem assenyalat, la varietat formal de la parla. L'objectiu d'aquest enfocament és el coneixement minuciós dels fenòmens de realització lingüística.

L'altre enfocament que hem qualificat com a *estandarditzador* es proposa, en canvi, la sistematització dels elements i té com a objectiu la llengua pel que fa al seu ús social i general.

Es tracta de dos enfocaments que no són pas en principi contraposats però que a la pràctica apareixen vinculats a tractaments diferents i són relacionats amb concepcions ideològiques que poden ésser divergents, en el sentit que l'enfocament filològic-etnologista pressuposa una orientació, pel que fa a l'estudi de la llengua, adreçada a satisfer les curiositats del colonitzador i de l'observador extern, tot deixant a un segon pla les necessitats internes del grup lingüístic.

La consideració d'aquests dos tipus d'enfocament és important a l'hora de valorar la utilització dels materials lingüístics aplegats en qualsevol treball fonamentat en el tractament d'informació d'origen lingüístic oral.

Una gran part de la ideologia generada al voltant de l'estandardització ha aparegut en àrees pròximes a les estructures de poder dels Estats. En aquests casos, l'estandardització, en alguns Estats plurilingües, no és concebuda com un procés autocentrat necessari socialment per a una

comunitat lingüística determinada, sinó com un objectiu polític estatal i objecte d'una inversió mesurada d'esforços. En aquesta línia han aparegut fins i tot consideracions entorn de la "viabilitat" de l'estandardització d'una llengua (Sadembouo, 1991:23), segons les quals unes llengües mereixerien l'esforç de l'estandardització i unes altres no. Cal entendre, doncs, aquest concepte de "viabilitat" com a resultat d'un enfocament ideològic i polític d'abast estatal.

D'altres prejudicis importants afecten també l'estudi dels processos estandarditzadors. Coseriu (1995) (AGAL41:57) exposa les confusions pròpies del que ell anomena "liberalisme lingüístic" que parteix de la consideració errònia de la varietat parlada de la llengua com la varietat més "lliure", "natural" i "espontània" i frena els processos d'estandardització valorats sempre com a "artificials", "antinaturals" i "coercitius". Segons aquest autor el "liberalisme lingüístic" ignora i menysprea l'aspiració genuïna de tot parlant, conscient del seu ésser històric, a millorar la seva utilització de la llengua i accepta tàcitament l'exclusió dels parlants de varietats considerades no exemplars de la llengua.

En aquest pla ideològic les consideracions més recents entorn de l'estandardització han tendit a situar-la no sols com una necessitat per al desenvolupament de les llengües sinó també com un dret. *La Declaració Universal dels Drets Lingüístics*, aprovada a Barcelona el 6 de juny de 1996 assenyala a l'article 9: "Tota comunitat lingüística té dret a codificar, estandarditzar, preservar, desenvolupar i promoure el seu sistema lingüístic, sense interferències induïdes o forçades".

Segons aquest enfocament igualitari, l'estandardització no és tan sols un privilegi d'uns processos determinats sinó que és plantejat com un dret d'abast universal, seguint les consideracions sociolingüístiques que han situat l'estandardització com un element imprescindible per a la preservació de les llengües.

b) Diferents tipus de contacte lingüístic

D'acord amb el que hem anat descrivint al llarg d'aquest treball els contactes interlingüístics són poden ser de dos tipus: relacions d'intercanvi i relacions de dominació. Aquests dos diferents tipus de contactes es reflecteixen en les diferents formes d'intercomunicació com ho és el cas de la traducció, la funció de la qual depèn en molt bon grau del tipus de relació existent entre els dos grups en contacte.

Així podem observar que la pràctica de la traducció en relacions de tipus igualitari ha tingut i té la funció que s'ha anomenat d'*emulació*, és a dir, d'afavorir l'elaboració de la llengua d'arribada a partir de la imitació de la llengua de la qual es tradueix. En situacions de dominació colonial, en canvi, és sabut que la traducció juga un paper d'instrument afavoridor de la dominació del grup lingüístic subordinat.

Les situacions de dominació, que tendeixen a la substitució lingüística d'una llengua subordinada per la llengua dominant, tenen conseqüències importants en els processos d'estandardització. Si ho observem bé contribueixen, en un sentit oposat a l'emulació a què ens hem referit adés, a la contracció estilística de la llengua subordinada pel fet que aquesta llengua no desenvolupa aquells registres que es veuen substituïts a la pràctica per l'ús social de la llengua dominant. Des d'un punt de vista general es pot parlar de processos d'individuació distorsionada, com seria el cas del noruec, i del gallec, amb dos estàndards propis en conflicte com a conseqüència de processos històrics de subordinació; i fins i tot d'individuació obstruïda, com és el cas de l'occità en què les dificultats per a una implantació social de la llengua deixen la seva individuació en una situació que es pot considerar com inacabada.

No entrarem ara en l'estudi detallat dels fenòmens de substitució lingüística. Assenyalarem tan sols que els fenòmens de substitució van acompanyats d'una gran profusió d'expressions ideològiques, algunes de més directes, com les que defensen la preeminència d'unes llengües damunt les altres, i d'altres de més indirectes com les que amaguen els seus objectius

favorables a la subordinació sota ideologies de promoció de la fragmentació dialectal, de l'espontaneïtat oral per damunt d'una suposada artificiositat de l'escrit i en contraposició també als processos de regularització i d'estandardització de la llengua, tal com hem apuntat més amunt en recordar les consideracions de Coseriu.

L'estàndard català. Breu descripció de la situació actual

És un fet reconegut pels estudiosos de la llengua estàndard al nostre país que aquesta varietat elaborada i de masses de la llengua catalana no es troba implantada socialment de manera plena arreu del territori.

L'anàlisi de la situació sociolingüística ens mostra l'existència d'avanços importants en l'acceptació general de la normativa ortogràfica i en un procés remarcable d'igualació de la morfosintaxi en la producció escrita i audiovisual arreu de l'àrea lingüística. D'altra banda, la intensificació dels contactes al si dels territoris de llengua catalana que és creixent amb el pas del temps, constitueix un factor poderós d'homogeneïtzació tot i la separació administrativa regional. Però malgrat els avanços i els factors favorables de la situació actual, la varietat estàndard de la llengua no ocupa totes les funcions socials que li correspondrien en una societat normalitzada des del punt de vista lingüístic: en una part important del territori la llengua catalana es troba encara foragitada de molts usos formals i no és identificada com a llengua pròpia general de relació social; i en les zones en què la implantació social de la llengua és més avançada, la funció de la varietat estàndard no gaudeix del prestigi social amb què compta en tota societat normalitzada, fet que es posa de manifest, per exemple, en el desconeixement de la llengua que exhibeixen impudicament representants polítics i fins i tot dinamitzadors culturals.

Aquestes mancances tenen unes causes socials imputables a les resistències que ofereix el marc polític general a la normalització sociolingüística de la llengua catalana. Però d'altres mancances semblen atribuïbles a defectes de concepció que tenen els qui practiquen o dirigeixen la producció de la varietat estàndard, els quals no tenen ben assumides quines són les funcions que corresponen a la llengua estàndard en una societat normalitzada i es veuen així mancades d'orientacions segures per a encarrilar el seu redreçament. És en aquest sentit que pensem que es pot requerir un esforç més gran en el coneixement de la llengua estàndard de part de les diferents instàncies elaboradores de normes directives i de criteris d'estil o d'estandardització.

Les mancances principals en l'elaboració de l'estàndard es poden sintetitzar, a la nostra manera de veure, en les següents:

- 1) Mancances en l'extensió geogràfica de la llengua estàndard.
- 2) Desviacions en l'aplicació de la normativa.
- 3) Usos degradats de la llengua en situacions formals.
- 4) Manca d'autocentrament en l'elaboració de la llengua estàndard.

Totes aquestes mancances s'influeixen mútuament i són la causa interna de les limitacions que pateix encara la implantació social de la llengua estàndard. Tot seguit exposem amb més detall cadascun dels punts assenyalats.

1) Mancances en l'extensió geogràfica de la llengua estàndard

La qüestió de la relació entre la llengua estàndard i les diferents varietats dialectals no és ben resolta en la nostra llengua pel fet que els parlants dels dialectes més allunyats de l'anomenat

català central tenen dificultats per a identificar-se, en una proporció massiva, amb la llengua estàndard que es produeix habitualment.

Aquesta poca identificació amb la varietat estàndard més difosa pot comportar com a primera reacció l'abandonament en l'ús quotidià de les formes de la pròpia varietat dialectal en benefici de les corresponents a l'estàndard; aquesta reacció s'acompanya sovint d'un sentiment de rebuig envers la variant local amb l'ofegament de recursos expressius que aquest rebuig produeix. Una segona reacció pot ser la tendència a crear estàndards propis regionals diferenciats, tendència que portada a l'extrem aboca al secessionisme lingüístic. Sense arribar a la secessió plena, la situació més estesa avui és la que comporta de fet la fragmentació del mercat cultural i lingüístic de manera que els productes produïts en una regió (el País Valencià, per exemple) no són assumits socialment com a vàlids en una altra (com el Principat de Catalunya).

La reacció més general és, però, *l'adopció* per a les funcions de la llengua estàndard *d'una altra llengua* més coneguda pel parlant a causa de l'aprenentatge obligatori i a causa també del grau més elevat de fixació i de funcionalitat d'aquell estàndard. Sentir-se distanciat de l'estàndard català vol dir, doncs, en molts de casos, adoptar l'ús de l'espanyol o del francès (o de l'italià), segons els casos, per a les funcions comunicatives formals.

Els defectes més evidents en els hàbits actuals que són a l'origen d'aquesta situació, es poden reduir a dos:

En primer lloc, el localisme barceloní de la norma avui més en ús. L'estàndard elaborat a Barcelona és, en general, curt de mires en les seves opcions, de tal manera que s'hi rebutgen formes corrents en gran part del territori tan sols pel fet de no ésser conegudes a Barcelona. El cas més emblemàtic és el rebuig de l'adverbi *enguany* en l'estàndard "barcelonista". Caldrà, doncs, un coneixement més ple de la llengua i una consideració més objectiva de les opcions possibles.

El segon defecte és la compartimentació de les diferents versions regionals de l'estàndard. Les normes localistes (llibres d'estil etc.) tendeixen a bandejar les formes considerades alienes. Així, per exemple, el verb "eixir" resulta exclòs dels mitjans de comunicació de la Comunitat Autònoma de Catalunya i el verb "sortir" dels de la Comunitat Autònoma Valenciana. Amb el pretext de l'adequació del llenguatge, s'ha anat practicant una veritable compartimentació, la qual tal com ja ho hem assenyalat, ha repercutit, en darrera instància, en la fragmentació del mercat lingüístic i cultural.

La solució a aquests defectes de l'estàndard, des del punt de vista de la variació geogràfica, hauria de venir d'una concepció diferent. El tractament de la variació geogràfica s'hauria d'establir sobre unes noves bases:

D'entrada, caldria tendir a superar la regionalització compartimentada de l'estàndard i concebre (d'acord amb tendències ja existents) com *un sol estàndard pluricèntric* a la manera d'altres llengües elaborades (com l'anglès, l'alemany, el portuguès, etc.) que tenen un sol model de llengua en termes generals, bo i admetent petites variacions en unes determinades àrees geogràfiques.

Totes les varietats d'aquest únic estàndard haurien de ser conegudes de tots els parlants i els productes lingüístics haurien d'esdevenir útils arreu de l'àrea lingüística. Els doblatges de films, els llibres de text fonamentals etc. haurien de ser elaborats en qualsevol de les versions localitzades de l'estàndard, i llegits, vistos i acceptats arreu de l'àrea lingüística. És evident que, en aquest cas, es tracta d'un problema d'educació de la consciència lingüística, més enllà del simple coneixement de les variacions regionals de les formes.

Caldrà també estendre socialment arreu del territori una idea rica i variada de la llengua estàndard, fent entendre a barcelonins i no barcelonins, que la llengua catalana posseeix un bagatge expressiu que va molt més enllà de l'estricta parla quotidiana, pròpia de cadascú i que l'estàndard no és altra cosa que el recull i l'optimització del riquíssim bagatge aplegat d'arreu de l'àrea lingüística, convenientment garbellat.

De manera general convindria, doncs, que les persones i les institucions responsables de l'ensenyament de la llengua i de la producció lingüística promoguessin una concepció més oberta i integradora de la varietat estàndard.

Totes les societats amb llengües normalitzades dediquen esforços importants a la formació lingüística de la població en general i, de manera particular, a la formació en profunditat de les persones responsables de l'ensenyament de la llengua i de la producció lingüística en les diverses projeccions socials que pugui tenir: escriptors, mitjans de comunicació, produccions audiovisuals, ensenyament etc.

2) Desviacions en l'aplicació de la normativa

Les mancances que es trobaven en la llengua literària tradicional per a fer-la apta per als mitjans de comunicació de masses (una varietat de llengua encarcerada per la manca d'ús social durant l'època de la dictadura franquista a l'estat espanyol), han volgut ésser superades en el període més pròxim de cooficialitat de la llengua catalana en algunes regions del territori, per mitjà de la disposició de normes noves, considerades més aptes per a usos massius. Aquesta orientació nova té, però, un aspecte negatiu pel fet que aquestes normes modificades per als mitjans de comunicació, han estat sovint divergents de les normes oficials i s'han transmès simplement per la via de la pràctica i dels fets consumats, és a dir, sense estar fonamentades en un treball lingüístic sòlid.

L'instrument per a la introducció de normes divergents de la norma oficial han estat principalment els llibres d'estil d'alguns mitjans de comunicació. Al costat de recomanacions referents a l'ús lingüístic, amb l'objectiu d'aconseguir l'adequació de la llengua a les diferents situacions comunicatives, alguns llibres d'estil s'han permès la incidència en aspectes pròpiament de normativa i així alguns responsables lingüístics d'alguns mitjans de comunicació han prohibit part del lèxic de la llengua perquè no era habitual en les formes orals quotidianes a les zones centrals de la pròpia regió, de tal manera que han portat a una reducció i a una compartimentació de la llengua estàndard, tal com hem assenyalat a l'apartat precedent.

Hi ha llibres d'estil que han volgut entrar també en el tractament d'aspectes gramaticals, bandejant sistemàticament aquelles construccions considerades arcaïtzants, de manera que s'han estigmatitzat molt sovint les que s'apartaven de la forma corresponent de la llengua espanyola. Construccions com l'anomenada doble negació (*Ningú no podia venir, res no em farà canviar...*) o l'ús de la preposició "en" davant infinitiu (*en acabar la reunió, van venir els altres*) han estat perseguides i substituïdes per formes pròximes a la llengua espanyola. Paral·lelament diferents mots de l'estàndard com "envair" han estat substituïts per la forma més pròxima a l'estàndard espanyol i les partícules literàries "llur" i "àdhuc" han estat explícitament prohibides... Els exemples possibles són nombrosos.

Els casos de bandejament explícit de mots concrets són també considerables i no ens entretindrem a enumerar-los. Advertirem, però, d'una manera general, que aquestes diferents orientacions dels llibres d'estil no serien tan greus si no s'apliquessin amb una gran rigidesa i aboquessin així, a la pràctica a una *exclusió* d'un bon nombre de recursos de la llengua literària i com a conseqüència a una deterioració perceptible de la llengua produïda per una part important dels mitjans de comunicació.

Alguns llibres d'estil han volgut convertir-se, doncs, de fet una mena de *gramàtiques alternatives* que, sota el pretext d'acostar-se al català-que-ara-es-parla, han estat proposant l'aproximació de l'estàndard català a les formes corresponents de la llengua espanyola.

Aquestes desviacions en relació a la norma establerta han creat vacil·lacions importants en els usuaris i els aprenents de la llengua, i han tingut conseqüències importants per a l'adopció pràctica de l'estàndard català ja que han dificultat el procés d'incorporació dels recursos lingüístics disponibles a la formació de la llengua estàndard i han encarcerat la llengua en uns models marcats per un localisme excessivament accentuat, i per tant, poc susceptibles d'assolir un abast universal al si de l'àrea lingüística. És evident que aquestes posicions sociolingüístiques tenen un indubtable rerefons ideològic que respon a una concepció dels usos lingüístics de la llengua catalana com a subsidiaris o dependents dels que es reserven a la llengua espanyola dins l'àrea lingüística catalana. Es tracta d'unes posicions que s'oposen a un dels principis bàsics del desenvolupament de tota llengua estàndard, que és el del seu *autocentrament*, és a dir, el que assenyalava que la seva elaboració ha de tenir lloc en funció del propi territori i lliure d'ingerències exteriors distorsionadores (tal com desenvolupem més avall al punt 4).

3) Usos degradats de la llengua en situacions formals

D'altra banda, és sabut que la llengua estàndard es construeix fonamentalment en els àmbits que posseeixen un cert nivell de formalitat. Cal constatar tanmateix que en aquests àmbits els usos lingüístics en la llengua catalana no són els adequats. És un fenomen conegut universalment que justament és el domini d'aquesta varietat estàndard el que en tota llengua normalitzada marca l'ascensió a càrrecs de responsabilitat social. El fet que no es compleixi aquesta condició per a la llengua catalana és una mostra de la distància que la separa de la seva normalització.

El model de llengua dels comunicadors en general, tot i estar força per damunt de la mitjana de la població de les àrees més degradades, és millorable en molts aspectes. I la llengua utilitzada per la classe política és massa sovint deplorable. Aquestes mancances són degudes, en bona part, al coneixement escàs de la llengua elaborada en el conjunt de la societat catalana; però cal assenyalar també com a factor negatiu la manca d'exigència en la correcció lingüística per part de la societat i sobretot per part dels responsables polítics, culturals i mediàtics.

És evident que el poc interès per la pròpia llengua té relació amb l'alienació cultural i política derivada de la subordinació del marc polític. Aquesta mancança mostra que no n'hi ha prou amb incidir en el coneixement de la llengua sinó que cal concentrar l'atenció i l'actuació també en la seva qualitat i en les mesures concretes per a promoure esforços de millorament dins un entorn sociopolític, en general, poc favorable.

4) Manca d'autocentrament en l'elaboració de la llengua estàndard

Aquestes mancances es reflecteixen en la subordinació dels processos d'elaboració de l'estil i de la creació neològica en la nostra llengua, als criteris propis de l'estil i de la neologia d'altres llengües dominants.

Això vol dir, per exemple, que l'adaptació dels neologismes exògens no es fa principalment tenint en compte els recursos propis de la llengua, sinó que es fa massa sovint seguint pautes d'altres llengües. Concretament, pel que fa a l'estàndard que podríem anomenar "barceloní" actual, aquesta subordinació es manifesta en un nombre important d'aspectes del lèxic que s'aparten d'un enfocament autocentrat. Tenim, per exemple, alguns tecnicismes implantats ja des de fa dècades en la llengua escrita, com "formigó", totalment calcats de l'espanyol i d'altres que deriven del francès com "casset" o "crep", però seguint uns procediments de derivació que

no són els propis del català (que fa normalment “casseta” o “crepa”) sinó que calquen el procediment d’adaptació que ha seguit l’espanyol.

Pel que fa als usos lexicals podem observar en diferents casos una pràctica molt decantada vers la llengua espanyola en la utilització restringida de mots com “acordar” (reemplaçat excessivament per “concedir”), “afer” (reemplaçat excessivament per “assumpte”), “arranjar” (reemplaçat excessivament per “arreglar”), “automòbil” o “auto” (reemplaçat excessivament per “cotxe”), “banana” (reemplaçat excessivament per “plàtan”), “benzina” (reemplaçat excessivament per “gasolina”), “cercar” (reemplaçat excessivament per “buscar”), “concernir” (reemplaçat per d’altres verbs com “afectar”), “concurrència” (reemplaçat excessivament per “competència”), “darrer” (reemplaçat excessivament per “últim”), “feble” o “flac” (reemplaçats excessivament per “dèbil”), “menar” (reemplaçat excessivament per “conduir”), “nodrir” o “avidar” (reemplaçats excessivament per “alimentar”), “partir” (reemplaçat excessivament per “marxar”), “vila” o “vilatge” (reemplaçats excessivament per “ciutat” o “poble”), “estrany” (reemplaçat excessivament per “rar”), “sol” (reemplaçat excessivament per “únic”), “succés” (reemplaçat excessivament per “èxit”), “vespre” o “vesprada” (reemplaçat excessivament per “tarda” o “nit” segons el cas) etc.

Els usos d’alguns mots no tenen en compte l’extensió interdialectal com en els exemples d’“arena” (reemplaçat excessivament per “sorra”) o “mostrar” (reemplaçat excessivament per “ensenyar”) etc.

D’altres usos de l’estàndard actual porten a arraconar també formes gramaticals que no coincideixen amb les de l’espanyol com el possessiu plural “llur”, reemplaçat gairebé totalment per “seu”, fins i tot en els casos que l’ús de “llur” podria ajudar establir una distinció útil en la llengua estàndard. Els exemples podrien ser molt més nombrosos.

La manca d’autocentrament respon també a una concepció social de la llengua sotmesa a subordinació i té repercussions no sols en l’estructura lingüística mateixa (en casos en què pot violentar el sistema morfosintàctic i fonològic) sinó també en l’autoestima dels parlants entre els quals, un ús degradat de la pròpia llengua tendeix a desenvolupar una ideologia provinciana. Si a això hi afegim el contingut cultural d’un bon nombre de programes catalans de RTV, plens de referents culturals basats molt sovint en el folklore castellano-andalús, tindrem una idea més clara i global d’aquesta manca d’autocentrament. Aquesta situació posa en relleu que, per a avançar en el procés d’autocentrament, és del tot necessari que els mitjans de comunicació en la pròpia àrea lingüística s’adeqüin de manera que permeti el desenvolupament de la cultura del propi territori, evitant la tendència actual a esdevenir un simple apèndix, expressat en català, d’una altre àmbit cultural dominant.

Breus consideracions entorn del redreçament del procés d’estandardització del català

La superació d’aquestes mancances és una tasca complexa perquè es troben inserides a molt diferents nivells de la societat. A grans trets, les propostes d’incidència es podrien resumir en dos aspectes fonamentals:

En primer lloc, caldria aprofundir en la concepció mateixa de la llengua estàndard. La llengua estàndard hauria de reprendre el sentit que li correspon de varietat supradialectal i optimitzada. Per aquesta raó caldrà insistir en la necessitat d’una llengua estàndard que sigui, d’una banda, realment *interdialectal* (on els trets i la difusió dels productes lingüístics no siguin compartimentats regionalment). I que sigui, des d’un punt de vista general, *autocentrada* tant pel que fa als seus trets lingüístics, és a dir, que eviti les interferències (espanyoles, en l’estàndard “barceloní” actual), com pel que fa als continguts culturals (que no haurien de ser provincians, ni alienats). I pel que fa a l’aprofitament dels recursos propis, cal concebre la llengua estàndard com a *rica*, és a dir, oberta a la utilització dels recursos expressius disponibles, tot superant els reduccionismes de l’oralitat espontània i regionalitzada.

En segon lloc, caldria la promoció d'una política de dinamització social que modifiqués les inèrcies i les deixadeses actuals. Aquest objectiu demanaria tot un seguit de mesures adreçades a diferents sectors, entre les quals destaquem la *revalorització de la llengua entre els estaments de la màxima responsabilitat política*, concretament la millora de l'autoexigència de qualitat, tant en els polítics en general com, entre les persones responsables de la política cultural i lingüística; l'*adequació del sistema educatiu a una millora de la qualitat de la llengua*, incidint en una concepció rica i interdialectal de l'estàndard i en el perfeccionament de la capacitat expressiva oral i escrita; i finalment l'*establiment de sistemes de millorament i de control de la qualitat lingüística en els mitjans de comunicació*.

Aquestes mesures representen una veritable “revolució social” pel fet que exigeixen que se somoguin les inèrcies heretades per la rutina, la ideologia provincialista i la desculturalització, unes inèrcies derivades massa sovint de les mancances formatives importants existents encara en alguns estaments del poder. Tot plegat vol dir, però, partir d'una voluntat col·lectiva ben elemental, pròpia de tota societat que té uns objectius culturals ben definits i fonamentats en l'autoestima, tot activant una voluntat política capaç de donar la importància que li pertoca a la llengua, i més concretament a l'ús adequat que se'n pugui fer en les situacions que exigeixen més rigor expressiu i formalitat.

Bibliografia

- AGAL (Associaçom Galega da Língua) (1985) *Prontuário ortográfico galego*, Galiza
- Alibèrt, Loïs (1935) *Gramatica Occitana segon los parlars langadocians* Centre d'Estudis Occitans, Montpelhièr
- Alquézar, Manuel (1992) *Correspondència entre Loïs Alibert i Josep Carbonell i Gener*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona
- Breton, Roland (1979) *Geografía de las lenguas* Oikos-Tau Barcelona
- Castellanos, Carles (2000) *Llengua, dialectes i estandardització* Octaedro, Barcelona
- Chambers, J.K.&Trudgill, Peter (1994) *La Dialectología* Visor Libros, Madrid
- EUSKALTZAINDIA (1988) *Euskararen Batasuna* Euskal Herrriko Unibertsitatea
- Haugen, Einar (1987) *Blessings of Babel - Bilingualism and Language Planning* - Mouton de Gruyter, Berlin-New York-Amsterdam
- Joseph, John Earl(1987) *Eloquence and Power. The Rise of Language Standards and Standard Languages* Frances Pinter, London
- Lamuela, Xavier (1994) *Estandardització i establiment de les llengües*, edicions 62, Barcelona
- Sadembouo, Etienne (1991) *Préalables à la standardisation des langues africaines* in Cyffer et al. (1991) *Language Standardisation in Africa* Helmut Buske Verlag, Hamburg (pp. 21-34)
- Sureda, Pol (2007) *Per ajudar a ben morir*
[Web “El Talp”: <http://webs.racocatala.cat/eltalp/>]